

Žaks Liserāns
PRET ES PIESĀRĻOŠANU

Katru rītu un vakaru es klausos kara ziņas, kā tam arī jābūt. Jā, tam patiešām tā jābūt, jo man nav tiesību dzīvot ārpus mana laika aktualitātēm. Un tā kā es pašlaik dzīvoju Amerikā, tad ziņas, ko es uztveru ar savu radio, ir ziņas par šo nevajadzīgo, par šo zaudēto karu Vjetnamā, kas tiek stūrgalvīgi turpināts. Taču biežāk, pat arvien biežāk tās ir ziņas par kādu citu karu; tās ir ziņas par vides piesārņošanu. Un šoreiz ienaidnieks nav vis otrā pasaules galā, tas nav svešais, tam nav citas vēstures kā manējā un arī citas ticības. Šis ienaidnieks esmu es, tie esam mēs paši. Vides piesārņošana ir pilsoņu karš. Ienaidnieks ir tieši mūsu prāta produkti, pastāvīgi pieaugošais mūsu praktiskā saprāta atklājumu skaits, izgudrotāju sapņi, arvien no jauna izkombinēti no tehniskām iespējām, kuru atkritumi – kā, piemēram, atoma atkritumi – cērt brūces līdz pat mūsu ikdienas dzīvei, līdz pat mūsu visintīmākajai dzīves sfērai. Ik dienas es dzirdu ziņas par mūsu sakāvi šajā karā.

Kur savulaik – ko es saku savulaik, tas taču bija vēl vakar – atradās miermīlīgs Navaho cilts indiāņu rezervāts, šodien ir Kolorādo plato 300 km diametrā pilnīgi saindēts ar milzu termiskās spēkstacijas dūmiem un atgāzi, kas aprij ogli, kas tiek izrakta no zemes tieši tai apkārtnē. Nedaudz tālāk prom tika sāks izmantot lielus, līdz šim neskartus mežus, kas pārklāj visu Aļaskas dienvidaustrumu daļu. Drīzumā šīs plaušas, kas jāva Ziemeļamerikas kontinentam tā ziemeļrietumu daļā elpot, vairs nevarēs pildīt savu uzdevumu. Vakars šīs abas bija jaunākās ziņas no frontes.

Noteikti ir labi, ka mums tiek sniegtas šīs ziņas. Vēl pirms četriem gadiem tie bija tikai daži drošminieki, daži pionieri, kuri to darīja. Šī informācija (es gribētu teikt: šī sirdsapziņa) nu ir kļuvusi par sabiedrības lietu. Varbūt cilvēki beidzot tomēr darīs galu šim neprātam? Varbūt viņi tomēr parakstīs kādu „svēto aliansi” Zemes glābšanai? Bet diemžēl šis pilsoņu karš neaprobežojas ar Zemi, gaisu un ūdeni vien. Tas trako mūsos pašos. Un par šīm kaujām es nedzirdu runājam. Es no savas puses gribētu pārtraukt šo klusumu. Tas ir turpinājies jau pārāk ilgi.

Citiem vārdiem sakot, es atnācu šodien, lai dalītos ar jums savās bažās, savās dziļās bažās. Bet esiet mierīgi, es nepiederu pie tiem, kuri bauda savas bažas. Es nepiederu arī pie tiem, kuri meklē un atrod jūsu nelaimē, pat jūsu bailēs savas patikas avotu. Es izteikšu jums savas bažas ar cerību, ka mēs kopā atradīsim patiesību un līdzekļus, kas palīdzēs mums turpmāk tikt vaļā no šīm bažām.

Zeme ir vienreizējs lauks, uz kura var augt šī dzīvība, kas mums ir aizdota. Mēs to esam sagandējuši. Taču Zeme ir tikai viena mūsu eksistences puse: tā ir mūsu ārēji redzamais darbības lauks, ārējā telpa. Mūsu pārvaldē ir vēl arī cita joma: mūsu iekšējā telpa, mūsu Es. Par to rīta ziņas nekad nerunā, un tomēr tieši šis mūsu Es līdz pat šai stundai tiek nāvēji apdraudēts. Tādēļ atļaujiet man pasteigties tam palīgā! Savā cīņā man būs jābūt ļoti piesardzīgam, jo Es ir vistraslākais no tā, kas mums pieder. Bet vairs nav pieļaujams gulēt, pat nogaidīt vairs nav pieļaujams.

Mūsu Es. Šis vārds ir tik viennozīmīgs un tomēr reizē tik nenoteikts, ka vispirms būtu jāpaskaidro šis jēdziens.

Pastāv divi Es līmeņi tāpat, kā jebkurai lietai ir āriene un iekšiene, vai, ja gribat, kā ikviens no mums parādās citiem divos veidos: kā ārēja parādība un kā personība. Ja šodien kāds vispār piekrīt runāt par Es, tad gandrīz vienmēr runā tikai par vienu no tā parādības formām, proti, par to, kurā tas ir tikai virspuse. To es nesauktu vis par „Es”, bet gan par „ego”.

Mūsu ego, šī tieksme, kas piemīt mums visiem, – neviens nav no tās brīvs – nelīdzināties citiem, lai ko tas maksātu; ar kaut ko izcelties no citiem – atklāti sakot, pilnīgi vienalga, kas tas būtu; šī tieksme sagrābt sev pašam lielāko daļu no šīs mantas, kas ir dzīvība; pastāvēt uz savu taisnību arī tad, ja mums nav taisnība. Tas ir mūsu ego, kas rada šos briesmoņus, par kuriem nevienam nenāk prātā pateikt kaut ko sliktu: godkāri, sacensību kāri. Ego ir arī fanātisma un autoritārisma radītājs, ko labprāt gribētu pasniegt kā īstu autoritāti. Ego ir spēks, kas tiecas mūs savstarpēji atsvešināt. Jūs jau zināt, kāda ir mūsu gadsimta slimība, kas tik nomācoši ir aizstājusi romantiķu melanholiķu: tā ir nekomunicēšanas slimība, autisms. Ja tā mūs pārņem, tad pagrimums ir neapturams; jo vairāk mēs gribēsim būt tikai mēs paši, jo vientuļāki

mēs būsim. Tā skan nāves spriedums. Tāda ir ego inde. Tas ir zināms, par to tiek rakstīts, bet kas tiek darīts, lai to apkarotu? Nekas, tieši pretēji, tam vēl visādi izdabā.

Visi centieni ir vērsti uz ego, uz šo mūsu Es mātīgo daļu. Vispirmām kārtām tie ir audzinātāji, kas to dara. Agrāk skolniekiem vai pat universitātes studentiem nebija attaisnojuma, ja viņi nestrādāja vai nevarēja kaut ko saprast. Viņu nopelni tika vērtēti pēc viņu piepūles un pēc viņu pašu panākumiem. Šodien visi gādīgi steidzas palīgā ego: nedod dievs, lai kāds to ievainotu! Tiek izdomātas visiem saprotamas patiesības, vidēji grūti uzdevumi, lai neviens ego nejostos apspiests. Un tā kā visās disciplīnās pastāv robežas, kuras, šķiet, vairākums ego nevar pārkāpt, tad tiek izdoti dekrēti, ka tieši tur arī ir studiju mērķis.

Bet tas vēl nav viss, un audzinātāji nav vainīgi vairāk par citiem. Reklāmas aģenti ir apsēduši ego. Viss viņu darbs pastāv tajā, lai pārņemtu varu pār atsevišķām ego kaprīzēm, tikko tās parādās pietiekami lielam klientu skaitam, lai padarītu tās par morālām patiesībām, par piedienīgu un uzmanības vērtu uzvedības veidu.

Visi viņi aizmirst, ka ego nav Es, bet gan gaisīga, virmojoša, acumirkīga un patvaļīga Es virspuse, un, ka piespriežot ego visas tiesības, Es faktiski tiek nonāvēts.

Es jau esmu teicis, ka cilvēka Es ir ārkārtīgi trausls. Katrā no mums ir kas tāds, kas mums vēl īsti nepieder; tas nav kādu konkrētu spēju kopums, ar kuru mēs varētu dižoties. Drīzāk tas ir kāds impulss, sava veida spars, jā, augstākais, sava veida spars. Tas ir spēks, kas tikai vēl grasās piedzimt. Tas ir apsolījums, tā es gribētu to izteikt, kas cilvēkam ir dots par to, kāds viņš kādreiz kļūs, ka reiz viņš kļūs kā viss Visums un varēs raudzīties pasaulē ar plaši atvērtām acīm, absolūti modrā apziņā, ka viņš arī pats sevi varēs uztvert tajā pat mērā un varēs atzīt, ka starp viņu un pasauli pastāv noteikta savstarpēja saikne. Īsāk, mūsu Es vēl ir tik mazs, ka pietiek ar gandrīz vai neko, lai mums to atņemtu. Un nu man jāredz, kā tas no visām pusēm tiek apkarots!

Parunāsim par Es, par patieso. Tas, ko es saucu par Es, ir kustība, impulss, kas ļauj man lietot četrus šīs pasaules elementus, kuros es dzīvoju: uguni, gaisu, ūdeni un zemi, bet arī manu prātu un dvēseles kustības un pat manus sapņus. Būtībā tas ir kāds spēks, kas piešķir man savā ziņā vienreizēju spēju, ko neviens cits spēks man nevar dot, proti, spēju dzīvot, negaidot, kamēr dzīve atnāks pie manis no ārpuses. Ego ir nepieciešamas mantas, pēc iespējas vairāk mantu, vai tā ir nauda, atzinība, vara, aplausi vai atlīdzinājums par pūlēm. Es neko tamlīdzīgu nepieprasa. Kad tas ir klāt, kad tas darbojas, tad tas nostāda pretī šai mantu pasaulei savu paša Es-pasauli. Es ir bagātība nabadzībā, tas ir interese, kad visapkārt valda garlaicība, tas ir cerība – pat tad, kad tai nekur nevar saskatīt tveramu pamatojumu. Tas ir visu cilvēces izgudrojumu avots. Un, visbeidzot, tas ir tas, kas mums paliek, kad mums vairs nekas nenāk no ārpasaules un tomēr mums pietiek spēka pārvarēt šo tukšumu.

Protams, cilvēka Es vēl nekad nav bijis pietiekami stiprs – izņemot atsevišķas individualitātes –, un mūsu laikmets cieš no šī trūkuma ne vairāk, kā visi iepriekšējie, un tomēr pašlaik mūsu dzīvē ienāk kaut kas pilnīgi jauns: cilvēki grib padzīt Es, pavisam padzīt no sevis, lai, beidzot, tiktu vajā no šī savdabīgā "kaimiņa", no šī neērtā iemītnieka savā mājoklī. Cilvēki karo pret Es, un tas ir visbīstamākais no kariem, jo tas ir apslēptais karš, karš bez kara pieteikšanas.

Vai jūs būtu ar mieru izpildīt ar mani vienu vingrinājumu? Izdariat to, lūdzu! Tam ir vajadzīgs ļoti maz: tātad, uzņemsimies veikt to kopš šodienas. Nonāksim šovakar pirms gulētiešanas uz divām minūtēm pie miera. Ar divām minūtēm pietiks. Divas minūtes ir ļoti ilgs laiks cilvēkam, kas apstājas un paliek mierā. Tad pajautāsim sev, kas īsti mūsos iekšā ir. Īstenībā tā ir tāda sirdsapziņas pārbaude, uz ko es jūs aicinu, bet pavisam konkrēta, es pat atļaušos pateikt materiāla. Katrā no mums ir kāda iekštelpa, kas mums tagad jāšķērso, kā mēs šķērsojam istabu, kad gribam redzēt, kas tajā ir par priekšmetiem un kur tie atrodas.

Mēs atradīsim jucekliģu mudžekli no tēliem un skaņām, kas pēkšņi uzrodas un tad vairs negrib beigties, tēlu driskas, no kurām nevienai neizdodas attīstīties par kādu veselu formu. Mēs atradīsim vēl neskaidrākas lietas, sava veida tieksmi, ierosmes, kas iegūst vajadzību stiprumu. Tas nav nekas cits kā parastās ikdienas apziņas grabažas, un patiešām nav nekāda pamata par to brīnīties. Bet tam būtu jārosina mūsos pavisam cits jautājums, proti, vai šie tēlu un skaņu fragmenti, šīs vēlmju lauskas, vai tas viss patiešām pieder man? Vai tas viss patiešām ir mans, vai varbūt to kāds cits ir manī ielicis? Vai tā

patiešām ir manis paša balss, ko es tur dzirdu, mana balss, ar kuru es tikko ar kādu runāju? Vai tā ir manas sievas balss, manu bērnu, draugu, kādu dzīvu būtņu balsis? Un vai šie tēli patiešām atgādina man lietas, kuras es esmu lietojis, vietas, kurās es esmu bijis un kurās esmu strādājis? Patiesi, tas taču ir ļoti maz iespējams. Visdrīzāk tie būs televīzijā redzētie tēli, lai arī es esmu sēdējis televizora priekšā knapi vienu stundu. Tie būs visu to plakātu, izkārtnu un signālu tēli, kas jau no agra rīta plivinājās, tā teikt, gar manu degunu uz manas pilsētas ielām, attēli uz žurnālu vākiem, veikalu vitrīnās līdz pat veļas pulvera iepakojumam, ko es nopirku pa ceļam uz māju. Balsis, protams, būs manējo balsis, bet ne tikai; tās būs vienmēr sajauktas ar citām, it kā pazīstamām, bet tai pat laikā dīvaini bezpersoniskām visu to vīriešu un sieviešu balsīm, ar kurām es nekad īsti neesmu saticies, kuriem man, starp citu, nebūtu ko teikt, un kuri nemaz neuzrunā mani pašu. Bet kā tad tā! Viņi taču runā ar mani! Viņi taču nedara neko citu kā tieši šo. Pa radio, televizorā, kino, pa tālruni, uz papīra, uz magnetofona lentes.. viņi to dara gan, un tomēr līdz ar to īstenībā nekas nenotiek, nenotiek itin nekas. Viņi jau nezina, pie kā viņi vērsas. Kad viņi runā, tad viņi to dara tikai tādēļ, ka zina: šodien vārds ļauj sevi pārdot.

Izrādās, ka mana iekštelpa nebūt nepieder man: tas ir pretīgs atklājums, kas man ir jāizdara. Protams, es atrodu tajā vēl dažus „personīgus efektus”, bet tie ieņem manī apmēram tik daudz vietas, cik adata siena kaudzē. Bet īstenībā mana iekštelpa nepieder arī citiem, jo man taču nebija nodoma viņiem to atdot. Tā nepieder nevienam. Tā ir piebāzta pilna ar kaut kādām mantām. Jau pastāv automašīnu kapi. Es sūdzos par to, jo tie pieķēzī ainavu. Un tagad es no savas puses kļūstu par vārdu, kļiedzienu, mūzikas, žestu kapu, par visa tā kapu, ko neviens jau nedara nopietni: informācijas, lietošanas instrukciju, simts reizes atkārtoto vārdu savirkņējumus, ko būtībā jau neviens negrib.

Protams, es pieļauju, ka visu vakaru biju izklaidīgs. Būtībā es nemaz tā īsti neesmu skatījies uz televizora ekrānu, un, lai arī radio bija ieslēgts, es tajā īsti neesmu ieklausījies. Un kas attiecas uz muzikālo fonu ēdot pusdienas pašapkalpošanās restorānā vai liftā, tad, godīgi sakot, es nemaz vairs nevarētu pateikt, vai tas vispār ir bijis. Es nezinu arī, ko daudzās reklāmas īsti gribēja man pateikt. Kā tad tas viss varēja man tik ļoti pielipt? Lai arī slazds ir acīmredzams, bet es taču esmu ārpus tā, katrā ziņā, es tam ticu.

Un tomēr nevar būt nekādu šaubu par to, ka viss šis troksnis un šis žilbinoši spilgtās ainas manā galvā nav patiesi manējās. Mans Es var tās ignorēt, tas var mēģināt dzīvot bez tām. Bet kur tad tas dzīvos? Vieta taču jau ir aizņemta, jo ārpasaule jau ir izkaisījusi savus atkritumus it visur. Un tagad ir vajadzīga drosme, lai pateiktu to, ko mēs visi principā zinām, bet ko apliecināt mums vairs nav spēka. Kāda cilvēciska būtne, kurai es piešķiru tiesības mani uzrunāt, bet kurai man nav nekādas iespējas atbildēt, vairs nav istā šo vārdu nozīmē cilvēciska būtne. Tā nav cilvēciska būtne, bet tā uz mani iedarbojas. Mūzika, ko es neesmu pats izvēlējis noklausīties, tomēr rada manī formas. Tā to dara pat tad, ja es nemaz neapzinos, ka es to dzirdu. Bet tad šīs formas vairs nav nekāda mūzika, jo tās vienkārši jandalē apkārt bez jebkādas kārtības un iespiežas manī bez manas ziņas. Tāpat arī visus tos bilžu ceļojumus no Hārlēmas uz Pekinu un no Suecas uz Kubu, ko es esmu noskatījies pa televizoru, es īstenībā neesmu veicis, neesmu arī to vēlējis, un es taču neesmu izkustējis no vietas ne par soli, un tādēļ tie faktiski nav īsti.

Drīz vairs nebūs ne pēdas mūsu iekšējā telpā, kas nebūtu katru dienu sabradāta. Pat mīlestība, pati mīlestība – kas to būtu domājis, ka vienu dienu tā iznāks laukā no noslēpumainākās paslēptuves būtņu iekšienē? – kļūst par izrādi: cilvēki ir pasākuši visā atklātībā demonstrēt dzimumaktu.

Tas viss nebūtu tik slikti, ja cilvēki būtu tikai mašīnas, ja viņi nebūtu kaut kas cits, bet viņiem ir Es, un šim Es piemīt savas likumsakarības. Citiem vārdiem sakot, Es augšanai ir nepieciešami zināmi apstākļi. Tas iztieks vienīgi no kustībām, ko veic pats. Tās, ko viņa vietā izpilda citi, ne vien nepalīdz viņam, bet gan to tikai pavājinā. Ja viņš pats, pēc paša iniciatīvas nav izgājis pusi ceļa pretī lietām, tad tās viņu atgrūž, ierobežo viņu un nenomierinās, kamēr viņš atbrīvo lauku vai mirst. Oficiālai psiholoģijai gan sagādātu lielas grūtības pierādīt šo vienkāršo faktu. Bet kurš tad šeit runā par psiholoģiju? Es nāve ir pieredzes fakts. Un vai iemesls tam, ka lielākā daļa mūsu laikabiedru vairs nevar gūt šo pieredzi, tieši tajā, ka viņu Es ir viņus jau atstājis?

Augšanas noteikumi ir visai stingri. Tas attiecas uz visu, kas ir dzīvs. Mēs esam to atklājuši attiecībā uz dzīvniekiem un augiem, uz gaisu un ūdeni. Bet Es, cilvēciskais Es ir visnepastāvīgākais no mūsu īpašumiem, un postījumi, ko viņam nodara piesārņošana, tik ātri pieaug, ka par tiem vairs nemaz neziņo. Pat vēl sliktāk, tiem piešķir citus nosaukumus.

Tā, piemēram, cilvēki šodien ievēro sabiedrisko viedokli, vai vismaz izliekas to ievērojam. Mēs visi zinām, ka aptaujas ar mērķi noskaidrot cilvēku viedokļus ir domātas, lai aizvietotu īstās sarunas. Cilvēki tiek izprašāti par visu ko, bet to dara pēc sociālām šķiram, pēc vecuma grupām, pēc profesijām vai ģeogrāfiskiem reģioniem. Tad publicē viņu atbildes, proti, procentu skaitļos. Bez šaubām vienā jaukā dienā cilvēkiem tiks jautāts, vai viņuprāt precēties ir pareizi, vai nē. Kādā attālākā dienā (lai arī varbūt tā nemaz vairs nav tik tālu, kā mēs domājam) jautās arī, vai vēl ir vērts tālāk dzīvot. Cilvēki tic, ka šīm atbildēm piemīt zināms izteiksmes spēks, un es satieku šur un tur tikai pavisam nedaudzus atsevišķus cilvēkus, kuriem vēl vispār ir aizdomas, ka šeit runa nav par īstām atbildēm.

Vairākums, vidusmērs – tās nav nekāda realitātes. Tās ir realitātes tikai abstraktam intelektam kā masu manipulēšanas līdzeklis un ar to es gribu teikt: masu zemapziņas manipulēšanai. Priekš Es šie vairākumi un vidusmēri būtībā ir ne vairāk kā nekas, diez vai noskaidrošanas vērti. Ja Es nav pilnīgi iemidzis, tad tas zina, ka patiesība nekad nav tajā, ko domā vai dara vairākums cilvēku. Viņš zina, ka patiesība ir tas, kas parādās jebkuras pieredzes visaugstākajā virsotnē, pieredzes, kas tiek piedzīvota personīgi un patiešām līdz galam. Es zina, ka tas, vai un kādā mērā kāda cilvēka izturēšanās veids ir lietderīgs, pieļaujams un attaisnojams, nekādā ziņā nav saistīts ar to, cik bieži tas tiek praktizēts.

Dažreiz man šķiet, ka mēs vairs dzīvojam tikai no skaitļiem, piešķirot katram no tiem dievišķības privilēģijas. Vai šī mūsu mitoloģija patiešām nav dīvaina? Ja vien mēs apzinātos, ka tā ir mitoloģija, turklāt ārkārtīgi primitīva!

Vidusmēra cilvēks taču nemaz nepastāv. Ikviens to zina un pirmām kārtām paši statistiķi. Un tomēr mēs veltam šim ne-cilvēkam lielāko daļu savas uzmanības un gādības. Cits cilvēks, tas, kurš ir spējīgs uz pārmaiņām, neizturētu, ja atklātu, ka viņš ir kāda vidusmēra vienība, cilvēks, kas saka „es zinu” tikai tad, kad viņš patiešām pats zina, šis cilvēks nosmok statistikas atmosfērā. Viņš ar katru dienu arvien vairāk tiek apbērts ar kolektīvo faktu lavīnu. Ja mēs tūlīt pat, mobilizējot visus savus spēkus, neķersimies pie darba, lai glābtu dzīvību, tad drīz vien patiesība būs tikai tas, ko domā vairākums, un labs būs tikai tas, ko šis vairākums dara. Un tagad es, kurš nekad neieteiktu no kaut kā baidīties, vērsos pie jums ar aicinājumu: „Sabīsimies!”

Pret Es valda karš. Mēs ne mirkli nedrīkstam to ignorēt. Vai mēs neesam liecinieki tam, kā tie, kuri tradicionāli bija vistuvāk Es, kuri stāvēja tā sardzē un bija tā sludinātāji – es domāju inteliģenci un māksliniekus – tagad, pulcēdamies arvien lielākās apvienībās, arvien vairāk pārvēršas par uzbrucēju armiju?

Rakstnieks, mūziķis vai gleznotājs gadsimtiem ilgi bija cilvēks, kas pauda kādu noteiktu redzespunktu iepretī ārpasaulei. Viņa pasaules redzējums bija tieši viņa redzējums, nevis citu, un tas bija tik pārliecinošs, tam piemita tāds spēks, ka tas varēja vest līdzcilvēkus augšup līdz pat universālai patiesībai. Pat reālisti nekad pilnīgi neizslēdza sevi no saviem darbiem, lai arī viņi centās padarīt sevi pavisam mazus iepretī faktu pasaulei. Savukārt tagad, kopš apmēram piecpadsmit gadiem mēs redzam uzpeldam radītājus, kuriem ir izteikta vēlēšanās ne vien padarīt sevi pēc iespējas neredzamus, bet nemaz vairs nebūt savā darbā iekšā. Es vietā jānāk tikai pašam redzējumam, vienīgi apziņai jāuzņemas faktu konstatācija. Notikumi, pat attēlotās personas vairs nedrīkst būt nekādi saistītas ar to, kurš tās redz, vai rada savā fantāzijā. Vai tas ir godīgi? Vai šāds bezpersonisks skats var būt kaut kas cits, kā vienkārši priekšstats, kā abstrakcija? Vai *Allain Robbe-Grillet*, viens no manas dzimtenes rakstniekiem, patiešām nav ieausts savā stāstījumā, kad viņš raksta savu romānu „Žalūzijas vai greisirdība”, vai viņš tikai izliekas? Jau tas fakts vien, ka tiek izvēlēti noteikti vārdi, noteiktas lietas vai noteikts to apgaismojums, vai jau tas vien neprasa zināmu, proti, nepieciešamu izšķiršanos un līdz ar to ir kāda Es klātesamības apliecinājums? Bet nu, atstāsim to. Man nav nodoma apsūdzēt šeit „*Nouveau Roman*” (Jaunu romānu), un vispār ikviens radošs gara eksperiments ir saistošs. Kas mani šajos darbos interesē, nav vis to sasniegtie panākumi vai neveiksmes, bet drīzāk to nodoms. Mūsdienu māksliniekiem ir bail no Es. viņi dara visu iespējamo, lai tikai Es netiktu iesaistīts izziņas procesā. Viņi plaši atver durvis un vērtus tam, kas nav viņi paši, kas, viņuprāt, nepiemīt nevienam personīgi. Es nosaucu *Allain Robbe-Grillet*. Tikpat labi mēs varētu domāt par amerikāņu komponistu *John Cage*. *Cage* konstruē skaņu veidojumus, no kuriem neviens nav izgudrots, bet gan visi atdarina ārējos trokšņus. Un *Cage*, kā arī *Robbe-Grillet* bauda šodien vispārēju uzmanību. Lai arī publika nemīl to, ko viņi dara, tā tomēr tic, ka viņu centieni pauž mūsu laikmetam piemītošās noslieces.

Eugène Jonesco un *Samuel Beckett* iet vēl tālāk: viņi inscenē Es pazušānu. *Jonesco* dara to bez komentāriem un, ja es drīkstu tā teikt, gandrīz brutāli tiešā veidā. *Beckett* ne mazāk vardarbīgi atvādās no Es, bet pie viņa tā prombūtne izraisa spēcīgu smeldzi pēc dzimtenes, kas brīžiem sasniedz pat fizisko sāpju intensitāti. *Beckett'am* rodas sava veida Es prombūtnes metafizika, ko viens otrs izjūt kā atgriešanās apsolījumu. Un tomēr tā ir prombūtnes nevis klātesamības metafizika.

Dučiem intelektuāļu rūpējas ne vairs par domu saturu, bet gan vienīgi par to formu. Viņus vairs nenodarbina attiecības, kas pastāv starp to, kurš domā, un to, kas tiek domāts, bet gan par to, kas, kā viņi domā, eksistē bez mums, proti, metodes un struktūras. Šīs izvēles sekas sniedzas līdz pat detaļām: es konstatēju, ka pastāvīgi pieaug pedagoģisku pētījumu skaits, kuros vairs nav ne skolotāja, ne skolnieka, bet tikai vēl kāda trešā realitāte, kurai vairs nav Es: zināma fenomenu kārtības kopsakarība, sistēma.

Īsos vārdos to var izteikt šādi: mēs vēja ātrumā tuvojamies lietai, mašīnai. Mēs gribam aizmirst to, kam mašīna bija domāta, arī „visuma mašīna”. Mēs dārgi samaksātu par to, lai tiktu vaļā no šīs traucējoši nejaušās, nekādi neparedzamās būtnes, kas ir cilvēks, it īpaši no šī neprogrammējamā riska, kas ir saistīts ar cilvēka Es.

Katrā ziņā jaunieši protestē. Kopš dažiem gadiem viņi nes šo savu protestu uz ielām. Un šķiet arī, ka viņi nemīl šo pasauli bez kaprīzēm, bez sapņiem, bez ēnām, bez brīva laika. Amerikā attiecībā uz šo jaunatni runā par zināmu „pret-kultūru”, šeit, Eiropā arī par „sub-kultūru”. Es netieku vaļā no zināmas atbrīvotības sajūtas, redzot viņu protestu, pat, ja tas pieņem riebumu izraisošas formas: skandālus, kautiņus un domu jucekli. Viņiem ir Es, un viņi to arī nojauš. Viņus vēl nav izdevies pārliecināt par pretējo. Varbūt viņi grib saglabāt šo Es; varbūt viņi spēs to labāk nekā mēs.

To rāda barikādes visās lielās Eiropas pilsētās un visos lielos laukumos pie Amerikas universitātēm. To rāda arī, kāpēc gan nē, *Woodstock* un visi „rok-festivāli” no Atlantiskā līdz pat Klusajam okeānam, pat līdz Provansai. Bet es nevaru neuzdot sev arī šo jautājumu: vai tas patiešām ir Es, kas te sevi manifestē?

Jo, lai arī šiem desmitiem tūkstošu jauniešu ir patiesa vēlme izdibināt, kas viņiem īsti ir vajadzīgs, iepazīt savas īstās vajadzības, kuras viņiem neviens nepārdod un kuras viņi arī nevar nopirkt, tad viņos dzīvo arī, un lielākoties vienlaicīgi, spontāna, visaptveroša vēlme pēc atdošanās kaut kam, kas nav viņi paši. Mēs visi zinām, ka tikko viņi ir prom no ielām, tad narkotiķi vairs nav tālu.

Bet visam pa priekšu ir parastākais no visiem narkotiķiem, proti, kolektīvo jūtu izvirdums, lai arī tas netiek uzskatīts par indi. „Rok-festivāla” pamatā ir „liela aizmīšana”. Tā tiek inscenēta, lai kāpinātu tagadnes sajūtu, lai noārdītu visus ierobežojumus, lai izdzīvotu tieksmi pēc mīlestības pret tuvāko un līdzdalību priekā par to, ka patiesi pastāv kaut kas dzīvs. Taču šādi atbrīvošanai ir nepieciešama pašsūģestija ar buramtekstiem, zvērināšanai līdzīgi rituāli, pārcilvēciski ritmi, tiek proklamēta cilvēciskā ķermeņa anonimitāte, un sava veida eksorcismā (eksorcisms – maģisks garu un dēmonu zvērināšanas akts) tiek padzītas visas individuālās atšķirības. Tieši tādēļ es patiesi baidos, ka tādējādi tiek sagatavota „ne-Es valstība”. Es esmu redzējis San Francisko laukumos laimīgi piedzērušos hipijus, kuri izšķīda savā laimē līdz tādai pakāpei, ka caurām dienām vienkārši neievēroja viņiem garāmejošus cilvēkus. Bet viņu skatiens nebija vērst uz sevis pašu uztveri, un viņu mūzikai piemita nepielūdzama vienveidība, kas iedarbojās atslābinoši.

Būt vienam Es un vēl vairāk, to arī paturēt – patiešām nav viegli. Un varbūt dziņanās pēc laimes nav īstais līdzeklis, lai to panāktu. Un, lūk, šajā punktā es nepielūdzami nostājos kādas problēmas priekšā, kas gan izraisa vislielāko nemieru un ir visaktuālākā no visām, bet no kuras es tik labprāt izvairītos. Un tomēr noklusēt to man vienkārši neļauj skarba fakta valoda. Tā ir problēma, kas tik pareizi tēlaini tiek apzīmēta ar vārdu „ceļojums” (vai ar angļu vārdu „trip”), kurā doties palīdz narkotiķi. Kādās zemēs ved šie ceļojumi?

Es pieņemu, ka cilvēki vēl ilgi strīdēsies par dažādu narkotiķu kaitīguma pakāpi. Ja heroīnam nav nekādu izredžu izturēt eksāmenu, tad, no otras puses, marihuāna to jau ir praktiski izturējusi. Pietiek apieties ar to, kā ar tabaku, atļaut to ar likumu un laist apgrozībā. To jau runā rīta ziņās, lai arī vēl ne katru dienu, un tomēr reizi nedēļā, vismaz pie mums Amerikā. Katrā ziņā es nemēģināšu izšķirt šo jautājumu. Es nemaz neesmu tik ziņkārīgs, lai uzzinātu, vai meskalīns izraisa neatgriezenisku atkarību vai nē. Manuprāt, visi narkotiķi, vājāki vai tādi, kas iedarbojas vardarbīgāk, izraisa vienu un to pašu jautājumu, un tas nav pirmām kārtām medicīnas jautājums. Vai ir pareizi uzticēt savas dvēseles likteni ķīmiskām substancēm?

Vai mums jāpateicas par savu miegu miega zālēm, par mieru nomierinošiem līdzekļiem un par prieku halucinogēnām substancēm? Vai tas ir saprātīgi? Vai tas ir pieļaujams? Un te es nedomāju, vai tas ir morālā ziņā pieļaujams (jo tas, ko parasti sauc par morāli, pastāvīgi mainās un lielākoties arī maldās); es domāju, vai tas ir pieļaujams, ja ņem vērā dabas kārtību? Un tieši šo jautājumu es nedzirdu uzdodam nevienam, katrā ziņā oficiālās aprindās nē.

Es labi saprotu, kādēļ tik daudz jauniešu ķeras pie narkotikiem. Es esmu pilnīgā skaidrībā par to, esat droši. Es zinu, ka viņi grib aizvērt aizkaru šīs pasaules priekšā, kurā katru dienu tiek noslepkavotas veselas tautas vai iznīcināti milzu meži un kurā vajāšana notiek nevis neprāta ietekmē, bet gan ar aukstu zinātniskumu. Patiesi, kā var pastāvīgi ciest šo civilizāciju, kurā dvēsele tiek ierobežota, kanalizēta, etiķēta un apvainota? Kā lai apmierinās ar sabiedrību, kurā fantāzija drīz būs laba tikai brīva laika pavadīšanai un kurā viss ir tikai jāsver, pat laime, kā sver cementu vai mākslīgu mēslojumu? Es pilnībā saprotu, ka viņiem ir tikai viena vēlme, proti, aiziet prom. Bet, ja viņi aiziet prom, vai viņi kaut kur arī nonāk? Tas viņiem visiem jāsaprot, ka vienkārši aizejot viņi nekur nenonāks!

Man bija kāds dārgs draugs. Tas būs bijis apmēram pirms piecpadsmit gadiem. Šis vīrs bija ļoti plaši izglītots, bet teica par sevi, ka viņš neesot muzikāls. Un šis caurums viņa izglītībā viņu nomāca. Mūzika bija viņam patīkams, bet nesaprotams fenomens. Viņš to uztvēra kā nediferencētu skaņu masu, kuras atsevišķas daļas viņš nebija spējīgs atšķirt. Kādu dienu viņš veica eksperimentu ar meskalīnu un, būdams šī narkotika ietekmē, noklausījās plati ar Baha misi si-minor. Un tavu brīnumu! Jau ar pirmo mirkli visas dažādās *Kyrie* kora balsis bija viņam katra par sevi un pavisam skaidri sadzirdamas. Pēc dažām dienām viņš uzticēja man šo savu atklājumu. Es uz to esmu tikai teicis: „Atkārtosim to, bet bez meskalīna”. Viņš vairs nevarēja atšķirt kora balsis, kā arī nevarēja uztvert to līniju.

Un tāda ir visu narkotiku iedarbība. Tie mums kaut ko dod, bet tikai uz mirkli un tad atkal atņem. Vispirms tie padara mūs pārlaimīgus, lai pēc tam mūs iztukšotu. Ar to palīdzību mēs apmeklējam svešas un tālas zemes, bet kad ceļojums ir galā, mēs vairs nevaram aprakstīt šīs zemes un nevienam nevaram turp aizvest. Iemesls tam ir ļoti vienkāršs: mēs jau paši nemaz neesam īsti devušie uz turieni. Mēs esam atstājuši savu Es aiz sevis. Visi narkotīki bez izņēmuma strādā pret Es; tie mežonīgi uzbrūk Es. Tie dzīvo no viņa prombūtnes. Tādēļ manās acīs narkotiku pasaule nekad nevarēs būt cilvēka pasaule.

Bet vai tad mums patiešām jāsamierinās ar to nedaudzo, kas mums ir? Es taču esmu nevilcinoties atzinis, ka Es mūsos nav stiprs. Tas tur mūs bada stāvoklī. Tas apbruņo mūs tikai ar ļoti vājiem ieročiem pret to visu, kas tas nav. Tas patiešām tā ir, mēs esam ļoti vāji apbruņoti pret plānojumu, matērijas un abstrakciju invāziju. Taču tieši šis fakts arī ir pamatojums tam, ka mēs nedrīkstam atdot ne mazāko šūniņu no tā, kas mums pieder kā Es.

Starp citu, vai mums nevajadzētu gandrīz vai domāt, ka šī abstrakciju un materiālo darbu pasaule izmanto pret mums narkotiskus pavisam apzināti? Kādu necerētu brīvību tai dotu mūsu miegs! Iedomāsimies uz mirkli (ja šī doma nešķiet jums pārāk liela uzdrīkstēšanās), ka cilvēka dzīve būtu iedalīta divās vienādās daļās. Vienā no tām viss būtu pakļauts skaitļu varai, to pārvaldītu ātrums, materiālo sasniegumu kvotas, ražošana un paklausība. Otrajā daļā sākumā viss it kā satuptos kopā, lai pēc tam izšķīstu mākslīgajā narkotiku visumā. Tad šķietami neatrisināmā cilvēces vadības, tās galīgās paverdzināšanas problēma, kas tūkstošiem gadu negribēja izdoties – šī problēma vispār vairs nerastos. Tad runa būtu tikai vēl par to, lai nodrošinātu sevi ar atbilstošiem krājumiem eksistences uzturēšanai. Piedodiet man šo hipotētisko domu, bet tā man taisni uzmācas: man līdz šim patiešām bija grūti saprast lielvalstu superbruņošanās politiku, jo taču spiegu tīkls un netiešās viedokļu ietekmēšanas sistēma ar piesardzīgi izvestu slepenu narkotiku izplatīšanas akciju agri vai vēl nodrošinātu šiem varas turētājiem ienaidnieka iemigšanu, t.i., jebkura kara mērķu sasniegšanu.

Es pats labprāt ticētu, ka es, pats to negribot, par daudz dramatisēju situāciju. Bet es domāju, ka es patiešām nedramatisēju. Mēs esam vajadzīgi šim cilvēciskuma dīglim mūsos, mūsu Es. Un, ja mēs esam viņu aizmirsuši, lai atbrīvotu savu garu no jebkādiem ierobežojumiem iekārtojot tehnisku, abstraktu pasauli, tad narkotīki pa-dzen mūsu Es arī no citas patversmes, proti, no mūsu jūtu pasaules. Kādēļ es saku „jūtu pasaule”; ir jāsaprot vēl skaidrāk: te runa ir par pašu mūsu dvēseli. Skumjas un prieks vienmēr ir piederējuši cilvēkam. Skumjas un prieks bija tikai viņu valstība, viņu negods un lepnums. Vai mums būs jāatsakās no viena un no otra? Vai mēs ļausim citiem nekā mūsu pašu spēkiem pārvarēt mūsu skumjas un kāpināt mūsu prieku? Ja patiešām nonāks tik tālu, tad mēs, kuri jau tā bijām trausli, patiešām saplīsim

kā stikla glāzes! Manā atmiņā pavisam skaidri uzaust – un es lūdzu ņemt vērā, ka tas attiecas uz laiku pirms narkotiku plūdiem – kāda amerikāņu armijas psihologa ziņojums par amerikāņu zaldātiem, kas bija nokļuvuši ķīniešu gūstā Vjetnamas kara laikā. Šie vīri tika pakļauti smadzeņu skalošanai. Ir jau skaidrs, ka šajā pekles terapijā ir viss nepieciešamais, lai arī vizitūrīgākajiem izrautu viņu Es, taču tas, ko nevarēja neminēt par šīs armijas psihologs, ir ātrums, ar kuru šiem amerikāņu jauniešiem varēja izraut no galvām un sirdīm visu, kas bija padarījis viņus par amerikāņiem: ticību viņu tiesībām, viņu cilvēciskās līdzvērtības sajūtu līdz pat ticībai iespējamai laimei. Es par to nemaz nebrīnos. Visi cilvēki ir apdāvināti ar šo spēku, ko mēs saucam par Es, bet tas nav nešķirami saistīts ar mūsu miesu. Tas vienmēr ir gatavs atbrīvot savu vietu. Tas taisni meklē iespēju tikt pārpludinātam ar priekšmetiem, skaitļiem, sistēmām, ne-skaitāmiem jutekliskiem priekiem un apdullinošiem līdzekļiem. Un tas ir iemesls tam, kādēļ es teicu, ka mums draud briesmas un, ka steidzīgi kaut kas jādara, lai novērstu nelaimi. Es piesārņošana virzās uz priekšu ātrāk, nekā Zemes piesārņošana.

Varbūt daži no jums jau kopš kāda laika jautā sev, kādas skumīgas filosofijas vārdā es loloju šādas nelabas bažas par cilvēciskā Es likteni. No manas puses tā nav vis kāda filosofija, bet gan pieredze. Par to jums jābūt pilnīgā skaidrībā un atļaujiet man, pirms es noslēdzu savu priekšlasījumu, pierādīt to ar vienu epizodi no savas dzīves.

1944. gada janvārī es kopā ar diviem tūkstošiem citu francūžu tiku deportēts uz koncentrācijas nometni Buhenvaldē. Reglaments pieprasīja, lai viss mūsu personīgais īpašums, mūsu apģērbs, mūsu laulības gredzeni līdz pat ortopēdiskiem aparātiem, ja kādam tie bija, tiktu mums atņemts tūlīt pēc ierašanās nometnē. Tūlīt pēc tam mēs tikām ievesti citā zālē, kurā mums bija jāienirst ksilola vannā – ksilols ir stiprs ogļūdeņraža dezinfekcijas līdzeklis –, turklāt ne vien ar ķermeni, bet arī ar galvu. Pēc tam mēs tikām iestumti trešajā zālē. Šeit no griestiem nokarājās drātiņi, kuru galos bija piestiprināti elektriskas matu skūšanas mašīnas. Ar tām tad uzraugi ar visai sāpinošu rūpīgumu nograizīja mūsu pēdējo ķermeņa apmatojumu. Kā lielākā daļa koncentrācijas nometņu pasākumu arī šis izsekoja vienlaicīgi divus savā starpā sajauktus mērķus: no vienas puses, nodrošināt un saglabāt higiēnu, un, no otras puses, sagādāt mums pazemojumu.

Tā partijās apmēram pa trīsdesmit vīru mēs izgājām šo skūšanas ceremoniju. Es labi pazinu savus biedrus, jo mēs tikko kopā esam izdzīvojuši trīs diennaktis lopu vagonos. Visi viņi bija „politiskie ieslodzītie”, kā to toreiz sauca, tas nozīmē, vīri, kuri brīvprātīgi piedalījās pretestības kustībā pret nacismu. Neviens no viņiem nebija glēvulis un nevienam nebija nekādu sirdsapziņas pārmetumu. Tātad es varēju uzticēties katrā no viņiem pretestības spēkam. Taču pēkšņi šī smieklīgā skūšanas procesa gaitā mani pārņēma apjukums, jo es sadzirdēju šņukstu skaņas. Jā patiešām daži vīri raudāja. Viens no viņiem bija ieredzēts ārsts, otrs maiznieku meistars, trešais socioloģijas profesors... tātad, ļoti dažādi cilvēki. Jā, viņi bija patiešām ļoti dažādi, un tomēr viņi raudāja kopā, un viņu asaras, šķita sakām: „Atstāj man vismaz pēdējo, kas man ir!”

Nākamajās dienās es esmu darījis visu, lai izjautātu šos cilvēkus. Tikai nedomājiet, ka es esmu viņus nicinājis vai nievājis. Ja cilvēkam nācās dzīvot piedzīvot dažus pārbaudījumus, tad viņš vairs nemaz nevar izjust iepretī cilvēku vajībām kaut ko citu, kā mīlestības pilnu simpātiju. Bet man par katru cenu bija jāuzzina, kas viņos bija noticis. Sociologa un maiznieka atbildes skanēja apmēram vienādi. Tās tika izteiktas negribīgi, instintoties, un tomēr skaidri: bez sava apģērba, bez saviem matiem šie cilvēki jutās īsti nemaz vairs nedzīvojot. Neviens taču vairs nevarēja viņus pazīt, ja viņiem tiek atņemts viņu ārējs izskats. Šī doma lika viņiem sajusties tik nožēlojamiem, ka viņi to vienkārši nevarēja paciest.

Bet mans ziņojums vēl nav galā. Šis gadījums ar asarās izplūdušajiem vīriem notika 24. janvārī. 1. martā neviena no viņiem vairs nebija starp dzīvajiem. Man jāsaprot, ka dzīves apstākļi Buhenvaldē bija ļoti skarbi, bet tie nebija šiem vīriem skarbāki kā citiem. Viņi – kā lai es to varēju nesaprast – ir nomiruši Es trūkuma dēļ, Es izraidīšanas dēļ.

Kopš diviem vai trim gadsimtiem domātāji uzdrīkstējās runāt par Dieva nāvi. Daži ir prezentējuši šo domu kā pierādītu faktu. Es vienmēr esmu uztvēris viņu sludinājumus kā acimredzamas augstprātīgas abstrakcijas gadījumus. Dievs var tikpat maz nomirt, kā cilvēka Es. Tādēļ es to domāju pavisam īpašā ziņā, kad es runāju par to, ka mūsu Es ir viegli pārejošs.

Mūsu Es ir viegli pārejošs tādēļ, ka katru reizi, kad tas nedarbojas, tas samazinās. Tas nav vienkārši ar prātu iz-domāts apgalvojums, tas ir likums un, proti, tāds, kura prasības pret mums mēs šodien jūtam stiprāk kā jebkad. Kad mūsu Es atdodas kaut kam citam nekā sev pašam, mēs tūlīt kļūstam par upuriem, lai arī mūsu patikas sajūta uz kādiem mirkļiem palielināsies, jo pastāv jau arī gulēšanas patika. Bet, zaudējuši savu Es, mēs nekad vairs nepārdzīvosim patiesu prieku.

Un vai šī nav īstā tā vārda jēga, ko daudzi no mums izrunā katru dienu, proti, „relīģija” vai no citas valodas dārgumiem – „joga”? Kā viens, tā otrs vārds nozīmē atkalsavienošanos, saiknes atjaunošanu. Bet nepietiek tikai pieprasīt šo cilvēka savienošanos ar pasaules principu, tā ir apzināti jāgrib. Un, ja es līdz par šai stundai palieku nobažījies, tad tas ir tādēļ, ka es redzu arvien vairāk cilvēku, kuri šo saikni vairs nemaz nevēlas. No otras puses es neaizmirstu arī to, ka šajā Es darbā, lai cik lēni tas virzās uz priekšu un, lai cik tas ir grūts un pakļauts visām iespējamām nepareizo priekšstatu un maņu maldu briesmām, tomēr no visiem darbiem, ko mēs varam veikt, tajā slēpjas vislielākā cerība. Un es zinu, ka šovakar es neesmu viens, kas šo darbu mīl un mēģina veikt.

Jacques Lusseyran, Gegen die Verschmutzung des Ich; falter im Verag Freies Geistesleben.